

DEBATAI DĖL LIETUVOS UŽSIENIO POLITIKOS

George'ui Bernardui Shaw priklauso frazė apie dvi tragedijos rūšis: „Gyvenime būna dvi tragedijos. Viena – kai netenki, ko trokšta širdis. Kita – kai gauni.“ Būtent šią tiesą Henris Kissingeris priminė Amerikai, kai ji laimėjo šaltąjį karą¹. Kiekvienu atveju būtina matyti ir stipriąsias nacijos puses, ir silpnąsias.

Negalima pasakyti, kad Lietuvoje ši tiesa neprisimenama. Juk pagaliau Lietuvos istorijoje būta pakankamai abiejų rūšių tragedijų. Nenuostabu, ir šiuolaikinėje Lietuvoje aptiktume bent kelis atvejus, beje, tiesiogiai susijusius su šalies užsienio politika.

Pirmasis – 1993–1994 m. laikotarpis, kai nepriklausomybę atkūrusi, tarptautinį pripažinimą gavusi ir svetimą kariuomenę išvedusi Lietuva atsisakė įvairaus pobūdžio neutraliteto vizijų ir pasirinko euroatlantinę integraciją bei gerų kaimyninių santykių kūrimą. Tokia strateginė linija, žinoma, nereiškė, kad nuščiuvo ginčai dėl šalies užsienio politikos. Būta visko: ir susidūrimų dėl „Baltijos kelio“ į Europą ar „lenkiško tramplino“ į euroatlantinę erdvę, ir rimtesnių kovų su bandymais apskritai sutrukdyti minėtą integraciją². Visa tai, regis, nubraukė 2004-ieji. Tais metais buvo pasiekti strateginiai tikslai. Tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje prabilta apie „sėkmės istoriją“.

¹ Kissinger H., *Diplomatija*, Vilnius: Pradai, 2003, p. 18.

² Lopata R., Žalys V., „Lietuvos geopolitinis kodas“, *Politologija* Nr. 6, 1995, p. 17–18.

Tiesa, dar prieš oficialiųjų narysčių kolektyvinėse euroatlantinėse struktūrose – NATO ir ES – pradžią 2003 m. Lietuvoje pasigirdo balsų, klaususių, ar „sėkminga istorija“ bus laiminga (nevirs tragedija)?³ Taip klausdami, jie apeliavo ne tik į tarptautinių santykių po šaltojo karo specifiką: pamatinis tų santykių neapibrėžtumas, daugiareikšmiškumas, draugų ir priešų sąvokos problemiškas, daugelio valstybių atpažinimo ženklų nykimas ir pan. Buvo atkreiptas dėmesys ir į tam tikras geopolitinio planavimo ypatybes. Pavyzdžiui, į tai, kad galimi bent keli Lietuvos, įstojusios į euroatlantines institucijas, elgsenos variantai.

Vienas jų projektavo Lietuvai Vakarų bastiono ir kartu Vakarų periferijos vaidmenį. Šis vaidmuo reikštųsi jos kuo greitesniu, visateisiu integravimusi į Vakarų struktūras ir pagal galimybes skatinančiu tuometinių NVS vakarų šalių (Ukrainos, Baltarusijos, galbūt Moldovos) orientavimasi į Vakarus, supilant savotišką pylimą, leidžiantį Vilniui tolti nuo periferinės ribos.

Antrasis variantas numatė Lietuvą būsiant privilegijuotoje padėtyje tarp Vakarų ir Rytų. O tai leistų jai vesti aktyvią regioninę politiką ir galbūt net pakeisti pačius Rytus – Rusiją.

Kita vertus, buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad tuo metu besiklosanti situacija galėjo reikšti kažką kita, nei projektuojami variantai. Pats Lietuvos priėmimas į NATO ir ES lyg ir rodė Vakarų bastiono perspektyvą. Tačiau kelio atvėrimas rusiškajam tranzitui, rusiškojo energetinio kapitalo skverbimasis į Vakarus, tokio ir panašaus kapitalo dažnai neslepama „politinė veikla“, ciklinės karštosios linijos Maskva – Vašingtonas, Maskva – Paryžius ir ypač Maskva – Berlynas suteikė peno mintims, kad Lietuva tampa savotiška Vakarų ir Rytų struktūrų susidūrimo vieta – jungiančiu tiltu, statomu anaipatol ne vien tik kaip Lietuvos valios rezultatas. Į diskusiją įsitraukę istorikai suskubo priminti – panaši situacija jau buvo XVIII a., kai tuometinei Europai reikėjo Rusijos, o to poreikio rezultatas – Lietuva tapo „pravažiuojama“ smukle⁴.

³ Lopata R., *Lopatologija: apie politinį popą*, Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 146–159.

⁴ Ten pat, p. 148.

Beje, būtent šiame kontekste, ne be rimtesnių įvykių Vidurio Rytuose įtakos, taip pat ėmė plėtotis diskusija dėl vadinamojo Lietuvos geopolitinio statuso, vaidmens.

Vieni iš esmės aiškino, kad šalis gali imtis regiono lyderės vaidmens, kuri, be kita ko, garantuotų „ypatingi santykiai“ su JAV (tuo metu aiškinta, kad tai būtų visokeriopa parama Vašingtonui kare su Iraku). Kiti dėstė, kad Lietuvai pakanka būti „auksine Europos provincija“ (jie mielai primindavo Prancūzijos prezidento Jacques'o Chiraco frazę apie praleistą progą patylėti).

Reikia pripažinti, kad tuometiniai debatai oficialiojoje Lietuvos užsienio politikoje paliko ryškų antspaudą, dėl kurio diskutuojama iki šiol.

2004 m. pavasarį laikinasis šalies prezidentas Artūras Paulauskas paskelbė naujosios Lietuvos užsienio politikos pradžią, kuri šalies politinių partijų susitarimu „Dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004–2008 m.“ buvo formalizuota tų pačių metų spalį, jau prezidentaujant Valdui Adamkui⁵.

Susitarimo teksto svarstymai, beje, vykę Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, nors ir gana vangūs, aktyviau dalyvaujant šalies diplomatams ir akademinės bendruomenės atstovams, vis dėlto parodė, kad euroatlantinės narystės programa „jau padėjo“ daugumai politinių jėgų suvokti – ribos tarp vidaus ir užsienio politikos pranyko. Namų darbai ir toliau turi būti tęsiami, tačiau vargu ar jie gali tapti nacija mobilizuojančia, o juo labiau tolesnę valstybės pažangą garantuojančia idėja. Todėl buvo iškelta Lietuvos, kaip aktyvios ir gerbiamos šiuolaikinės valstybės, siekiamybė. Konkrečiai partijos sutarė, kad „ši tikslą Lietuva gali pasiekti tapdama aktyviu ir patraukliu tarpregioninio bendradarbiavimo centru, skleidžiančiu euroatlantines vertybes, tolerancijos ir bendra-

⁵ Laikinojo Prezidento A. Paulausko kalba Vilniaus universitete „Naujoji Lietuvos užsienio politika“, <<http://paulauskas.president.lt/onephtml?id=4994>>, 2004 05 24; Lietuvos Respublikos politinių partijų susitarimas „Dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004–2008 metais“, Vilnius, 2004 10 05.

darbiavimo dvasią, centru, jungiančiu kultūras ir civilizacijas“. Buvo numatytos ir įgyvendinimo priemonės.

Pavyzdžiui, pasisakyta už aktyvų Lietuvos institucinių dalyvavimą kolektyvinėse euroatlantinėse struktūrose, įsipareigota aktyviai remti ES ir NATO plėtros politiką, stiprinti Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Moldovos, Pietų Kaukazo valstybių bendradarbiavimą su ES ir NATO ir t. t.

Tiesa, atidžiau pažvelgus į minėtas priemones ir jų balansą buvo galima pastebėti, kad susitarime mėginama brėžti gaires, lengvinančias Lietuvos specifinės nišos euroatlantinėse struktūrose paieškas. Iš esmės pagrindine gaire turėjo tapti Lietuvos užsienio Rytų politikos aktualinimas: iškelti Rytų politikos klausimus svarbiausiose Vakarų struktūrose ir surasti efektyvius poveikio mechanizmus Rusijos atžvilgiu. Konkrečiai Lietuva siekė mažinti savo pažeidžiamumą stiprindama Rytų Europos valstybių integracinius saitus su ES bei NATO ir lygia greta „surišdama“ Rusiją bei mažindama jos įtaką posovietinėje erdvėje.

Reikia pripažinti, kad tuo metu lietuvių politikai šios specifinės nišos paieškomis ar pagaliau „regiono centro“ turiniu nelabai ir domėjosi. Kitaip tariant, tuo metu nelabai buvo suvokta, ką, pavyzdžiui, reiškia pasitikėti bendrąja ES kompetencija, nusišalinti nuo išorinių reikalų ir užsiimti pirmiausia savo vidaus problemų sprendimu (puisiau juokais, būti „auksine provincija“) ir ką reiškia alternatyva tokiam nusišalinimui nuo ES išorinių reikalų – susirasti juose savo nišą ir joje išsitvirtinti (kiek rimčiau, būti „regiono centru“).

Tai nereiškė, kad nekildavo diskusijų dėl atskirų Lietuvos užsienio politikos įvykių. Pavyzdžiui, dėl Ukrainos oranžinės revoliucijos ir atitinkamų Lietuvos veiksmų 2004 m. pabaigoje, šalies prezidento sprendimo 2005 m. gegužę nevykti į Maskvą, „Nord Stream“ dujotiekio 2005–2006 m. ir kt. Tai reiškė, kad nebuvo paradigminių diskusijų dėl Lietuvos užsienio politikos. Minėti klausimai buvo nagrinėjami pasiduodant ankstesnio nusistatymo ginti nacionalinį interesą – integraciją į kolektyvines euroatlantines struktūras – inerci-

jai⁶. Paradigminį pobūdį atskirų Lietuvos užsienio politikos klausimų svarstymai ėmė įgauti maždaug nuo 2007 m.

Kas gi turėjo įtakos domėjimosi užsienio politika renesansui?

Vienas lietuvių politikas į šį klausimą atsakė taip: „Atrodė, kad 2004 m. turėjome džiūgauti – įstojome į NATO ir ES, o mūsų santykiai su kaimynais buvo visur rodomi gerai sutvarkytos politikos pavyzdžiu. Tad užsienio politika buvo neabejotinai sėkminga. Regis, belieka tęsti... bet tęsti nebėra ką, nes Sąjūdžio nubrėžti strateginiai tikslai pasiekti. Projektas, sakykime, įvykdytas. O pastaraisiais metais politika tapo sudėtingesnė: NATO ir ES neišpildė ar akimirksniu neišpildė gerovės ir saugumo lūkesčių, santykiai su kaimynais pasirodė greit kintantys dėl pokyčių tose kaimynų šalyse. Naujos užsienio politikos strategijos niekas nekūrė, o turėję kurti paskendo smulkmenose ir atskirų konkrečių atvejų analizėje...“⁷

Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad Lietuvos užsienio politikos strategija – išsamus, tiesa, pakankamai akademinis dokumentas – buvo sukurta. Atskiri jo dėmenys netgi buvo svarstyti keliose apskritojo stalo diskusijose. Ir nors pats dokumentas dienos šviesos neišvydo, daugiausia diskusijų sulaukdavo klausimai, susiję su Lietuvos Rytų ir Vakarų politikomis bei jų tarpusavio koreliacija, euroatlantine ir europine politikomis, pagaliau su regiono centro idėja. Tačiau platesnį mastą svarstymai įgavo, pradėjus akivaizdžiau reikštis kelioms tendencijoms.

Būtent 2006 m. antroje pusėje–2007 m. pradžioje Lietuvoje paaiškėjo politinė situacija. Paaštrėjimą sukėlė valstybės saugumo pulkininko V. Pociūno žūtis Baltarusijoje. Ji gana greitai tapo geru pretekstu ne tik suvesti vidines politines sąskaitas, bet ir jas įpinti į šalies užsienio politikos kontekstą.

Kita vertus, kelerių metų pakako giliau suvokti „ir NATO, ir ES“ paradigmą. Ne kaip omleto kepimas iš dviejų kiaušinių; ne kaip

⁶ Pavyzdžiui, žr. Janeliūnas T., „Gegužės 9-osios problema saugumizavimo teorijos ir komunikacinio saugumo požiūriu“, *Politologija* Nr. 2 (38), 2005, p. 3–30.

⁷ Vareikis E., *Vasario 16-ajai artėjant. Kokios užsienio politikos mums reikia?*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=20479127>>, 2009 02 08.

NATO – tikrojo saugumo garantijos, o ES – vidaus skylių lopymui“. Bet kaip permanentinis dviejų lojalumų sprendimas, kurio kriterijus – ne formalus, bet tikras išėjimas iš Rytų įtakos sferos. Tačiau maždaug nuo 2004 m. pavasario Lietuvos plėtota aktyvi regioninė politika Rytuose 2006 m. antroje pusėje viešojoje erdvėje ėmė kelti abejonių, ar ši politika nėra tiesiog kursu „atgal į Rusiją“ pridengiamas Lietuvos interesų aukojimas euroatlantizmui, t. y. iš esmės JAV interesams? Kaip pastabą paraštėje galime priminti, kad būtent apie 2006 m. vidurį paaštrėjo santykiai su rusais, jiems nusprendus nutraukti naftos tiekimą į Mažeikius, o Lietuvai pareiškus apie svarstymus nutraukti tranzitą į Rusijos Federacijos Kaliningrado sritį.

Štai 2007 m. sausį „Akiračių“ redakcija pasiūlė aptarti: ar tikrai ryškėja takoskyra tarp Lietuvos ir Vakarų Europos šalių dėl mūsų valstybės vykdomos Rytų politikos ir ar tikrai pastebima Lietuvos tarptautinė izoliacija? ar demokratijos plėtra Rytuose yra problemiškas dalykas todėl, kad ši erdvė nepriklauso Vakarų civilizacijai? kiek Lietuva, vykdydama Rytų politiką, atsižvelgia į JAV interesus, o kiek į savo ir ar nėra taip, kad JAV interesų labai paminami savi? ar reikia keisti politiką Rusijos atžvilgiu, t. y., ar mūsų politika turėtų tapti „minkštesnė“?⁸ Akstiną tokiems klausimams suteikė tuose pačiuose „Akiračiuose“ paskelbtas istoriko ir politologo Česlovo Laurinavičiaus straipsnis „Naujoji Lietuvos užsienio politikos vizija“.

Č. Laurinavičius kritikavo Lietuvos Rytų politikos vektorius – prisidėti prie demokratijos plėtojimo NVS erdvėje ir kreipti, ypač vakarinėje tos erdvės dalyje susikūrusius, politinius organizmus į Vakarus, t. y. skatinti jų atitolimą nuo Rusijos. Jo manymu, šios Vilniaus pastangos labai pablogino santykius su Maskva. Ji sustiprino imperinį spaudimą, nes įvertino Lietuvos politiką kaip bandymą ardyti Rusiją. Į lietuvių pastangas ėmė kreivokai žiūrėti ir vakariečiai, apibūdinę kai kuriuos Lietuvos vadovų pasisakymus Rytų kaimynės ar Vakarų ir Rusijos partnerystės atžvilgiu kaip chuliganiškus. Todėl esą ir yra labai ginčytina, ar teisingai paskirstomos jėgos Vakarų – Rytų

⁸ „Ar Lietuvai reikia naujos užsienio politikos?“, *Akiračiai*, 2007, sausis, Nr. 1.

frontuose. Juolab keliami tikslai, pavyzdžiui, Ukrainoje, Moldovoje, Gruzijoje, ką jau čia Baltarusija, žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą, yra sunkiai pasiekiami. Vadinasi, derėtų apskritai atsisakyti aktyvios regioninės politikos, o su Rusija palaikyti pragmatiškus santykius.

Trumpiau tariant, Lietuvai buvo siūloma su savo nacionaliniu valstybingumu organiškai atsiriboti nuo Rusijos problemų, kaip tai yra padariusios Suomija ar Turkija. Tokiam pasiūlymui buvo pasiūlyta ir istorinė interpretacija, esą Lietuvos noras tapatintis su Rusijos problemomis nešė pirmajai tik tragedijas: po Kijevo Rusios žlugimo Lietuvos valstybės kunigaikščiai iš esmės ėmė varžytis su Maskvos valdovais, kas suvienys Rusiją, ir pralaimėjo; po unijos su Lenkija buvo stengtasi pajungti Rusiją Vakarams ir šioje civilizacinėje kovoje vėl pralaimėta XVIII a. pabaigoje; nacionalinės valstybės variantas XX a. pirmojoje pusėje sietas su Rusija (SSRS) dar kartą virto tragedija; XX a. pabaigoje atkurtas Lietuvos valstybingumas vėl šliejamas prie Rusijos problemų.

Į šią kritiką buvo atsakyta maždaug taip⁹.

Lietuvos užsienio politikos strateginis tikslas – geresnis, saugus, žmogiškąjį orumą tenkinantis gyvenimas Europoje. Ginčijamasi tik dėl to, kaip jį pasiekti. Vieni tvirtina, kad tiesesnis kelias integruotis į ES yra per geresnį lėšų perskirstymą ir tobulas finansines perspektyvas. Kiti aiškina, esą ir greitkeliuose būna spūsčių, tad nesėkmės įsisavinant ES finansinius srautus verčia rinktis aplinkinius kelius, pavyzdžiui, per Ukrainą, Moldovą, pagaliau – Baltarusiją ir Pietų Kaukazą. Tačiau juk Lietuva ne kartą skelbė, kad pagrindinis šalies siekis yra projektuoti ir plėsti saugumą bei stabilumą, o iš esmės skatinti demokratiųjų struktūrų plėtotę, už savo (ES ir NATO) ribų. Tai reiškia, kad pirmiausia pati Lietuva turi būti demokratinė ir šiuo vertybiniu egzistavimu įpareigoti kitas demokratines galias ją ginti bei globoti. Vis dėlto pasaulis remiasi ne vien vertybėmis, bet ir inte-

⁹ Lopata R., „Apie Lietuvos santykius su Minsku“, *Veidas*, Nr. 13, 2007, kovo 29, p. 29.

resais. Todėl Lietuva, būdama demokratinė valstybė, turi būti ir naudinga. O naudinga ji gali būti tik tuo atveju, jei pasitarnaus minėtai demokratijos plėtrai į Rytus, visų pirma, į buvusios SSRS erdvę arba vadinamąją Rusijos istorinės įtakos sferą.

Taigi aktyvus suinteresuotumas demokratijos sklaida Rytuose ne mažina, o didina Lietuvos patikimumą demokratiname pasaulyje. Neatsitiktinai į Vilniaus nuomonę atidžiai išsiklauso tiek NATO, tiek ES Rytų politikos formuotojai. Rusija ir iki tol kėlė grėsmę Lietuvai dėl savo restauracinių-imperinių siekių, todėl parama valstybėms, esančioms tarp ES ir Rusijos, yra tam tikras užbėgimas už akių rusiškajam imperializmui ir pagalba pačiai Rusijai surasti savosios valstybės ribas. Lietuvos pastangos perduoti savąją patirtį palankiai sutinkamos Moldovoje, Ukrainoje, pagaliau Pietų Kaukaze. Galų gale reikalaujant palaikyti pragmatiškus santykius su Rusija, reikia neužmiršti pagrindinio tokių santykių principo – interesų lygiavertiškas ir mainai – keliamų pavojų. Mat, šis principas, būdamas „neutralus“ vertybiniu požiūriu, niekada neatskleidžia interesų bendrumą lemiančių vertybinių motyvų ir priežasčių. Būtent todėl darosi neįmanoma nustatyti atskirų interesų „vertę“, vadinasi – ir atpažinti savo „tikruosius“ interesus, kuriuos būtų verta saugoti ir ginti. Todėl nenuostabu, kad tokiu pagrindu kuriami tarpusavio priklausomybės tinklai yra pavojingi, nes gali „plyšti“ bet kada ir bet kurioje vietoje.

Beje, šiuose samprotavimuose buvo galvanizuota ir istorija kaip nacija modernizuojantis, europinantis, jos erdvines koordinatas išplečiantis veiksnys¹⁰. Jo pamatu tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) paveldo aktualinimas kaip priešprieša etnocentrizmui: aristokratijos („gyvųjų praeities“ liudininkų) už Lietuvą ir LDK idėją tinklas ir sąjūdis, simbolizuojantis naują atvirą Lietuvos tapatybę; išbarstyto Lietuvos paveldo Lenkijoje, Rytų ir Vakarų Europoje paieškos bei virtualaus susigrąžinimo palaikymas ar, kitais žodžiais, kultūrinė partnerystė ne tik su Skandinavija, bet ir su Lenkija, taip

¹⁰ Bumblauskas A., „Senosios ir naujosios Lietuvos susitikimai“, *Kultūros barai* Nr. 6, 2007, p. 6.

pat su Ukraina bei Baltarusija (Gudija); LDK komponento prasmė geopolitinei Lietuvos krypčiai į Ukrainą, Baltarusiją bei Lenkiją, vėriaučiai kelią LDK tapti geocivilizacine aktualija.

Paradoksalu, bet net oponuojantieji tokiam požiūriui pripažino, esą teoriniu požiūriu Baltarusijos kartu su Ukraina pertempimas į Vakarų stovyklą galėtų būti labai reikšmingas Lietuvai. Nes tokiu atveju būtų galima projektuoti dujotiekį bei naftotiekį iš Azerbaidžano per Gruziją, Juodąją jūrą, Ukrainą, Baltarusiją iki Lietuvos. Netgi nebereiktų Lenkijos. Atsikurtų maksimali Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės versija. Tiesa, „pripažinimas“ buvo ne be išlygų. Vis dėlto pagrindinė problema yra ta, sakė oponentai, kad tokį planą įgyvendinti siekiama ne pagal geopolitinį kodą „kursas į Vakarus“, bet pagal kodą „atgal į Rusiją“.

Būtent tokio pobūdžio diskusija netrukus buvo įvardyta ginčias tarp „regiono centro“ ir „auksinės provincijos“ šalininkų. Akivaizdi šių ginčų esmė – Lietuvos geopolitinės funkcijos – vaidmens – problema. Akivaizdu ir tai, kad ją bandoma spręsti, iš pirmo žvilgsnio, tradiciškai – geopolitinės Vakarų – Rytų ašies kontekste. Štai kelios naujesnės iliustracijos.

Pirmoji. „Lietuva galbūt išsiskiria tuo, kad kol kas vienintelė iš Baltijos šalių įvardijo save „regiono centru“ ir deklaravo ketinimus stiprinti šias pozicijas. Natūrali kaimynystė tiek su Vidurio, tiek su Šiaurės Europa leidžia mums išnaudoti kur kas daugiau instrumentų „Rytų“ interesams „Vakaruose“ ir „Vakarų“ – „Rytuose“ skleisti. Mūsų sąlygomis „regiono centras“ yra savita geopolitinė funkcija, kuri gyvuos tol, kol bus gyvas NVS šalių interesas ES. Europinė trauka (jei jos neužslopins kiti traukos centrai) yra mūsų didžiausias sąjungininkas. Iš čia seka ir kiti mūsų deklaruojami interesai – kad ES būtų vieninga, politiškai ir ekonomiškai stipri, o jos durys – neuždarytos.“¹¹

¹¹ Talat-Kelpša L., *Ar tikrai metas laidoti regiono centro idėją?*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ltalat-kelpsa-ar-tikrai-metas-laidoti-regiono-centro-ideja.d?id=15049673>>, 2007 11 19.

Antroji. „Lietuvos kaip regiono centro ir lyderės idėja yra ganėtinai megalomaniška. Ir nors esą tai yra užsienio politikos idėja, iš tikrųjų ji skirta visų pirma ar net išimtinai vidaus vartojimui... Lietuva skelbiasi esanti regiono centras. Bet užtenka paklausti, ar bent viena iš „regiono“ šalių laiko Lietuvą „regiono centru“, ir paaiškės, kad ši idėja tėra mitas.... Europos Sąjungoje Lietuvai sunkiai sekasi rasti savo idėjų rėmėjų ir, tiesą sakant, ji nelabai žino, kaip jų reikia ieškoti. Rytų politika ir ypač santykiai su Rusija Lietuvai labai svarbūs. Bet Lietuvos užsienio politikos pagrindas turi būti jos Vakarų politika.“¹²

Atleiskite už kiek ilgesnes citatas, tačiau jos, išties, adekvačiai parodo dabartinę ginčų dėl Lietuvos užsienio politikos kryptį. Žinoma, juos galima papildyti detalėmis: ar pakankamai pagrįsta, „teisi“ šalies Gruzijos politika¹³, ar įmanoma pragmatiška Lietuvos politika Rusijos atžvilgiu ir kaip normalizuoti Vilniaus ir Maskvos santykius¹⁴, kas yra pragmatizmas ir vertybės užsienio politikoje (tarsi būtų užmirštas klasikinis Williama Jameso pragmatizmo apibrėžimas – vertingumas, rezultatyvumas, naudingumas)¹⁵, ar supranta

¹² Nekrašas E., „Kritiniai pamąstymai apie Lietuvos užsienio politiką“, *Politologija* Nr. 2 (54), 2009, p. 139, 142.

¹³ Lietuvos užsienio reikalų ministerijos sekretoriaus Laimono Talat-Kelpšos ir politikos apžvalgininko Kęstučio Girmiaus diskusija bei jos įvertinimas, žr. Lopata R., *Apie trumparegystę ir drąsą Lietuvos Rytų politikoje*“, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/article.php?id=16315699>>, 2008 03 15.

¹⁴ Kasčiūnas L., Dambrauskaitė Ž., *Ar įmanoma pragmatiška politika Rusijos atžvilgiu?*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=20030816>>, 2009 01 12; Ronkaitis G., *„Kokios užsienio politikos mums reikia?“*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=20520054>>, 2009 02 11; Laurinavičius M., „Du pragmatikų veidai“, *Lietuvos rytas* Nr. 28 (821), 2009 07 11.

¹⁵ Makaraitytė I., *„Pragmatiška užsienio politika. Kas tai?“*, <<http://www.delfi.lt/news/elections2008/seimas/article.php?id=18804212>>, 2008 10 08.; Girmius K., *„Vertybėmis“ grindžiamos politikos klystkeliai*“, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/kgirmius-vertybemis-grindziamos-politikos-klystkeliai.d?id=20517419>>, 2009 02 11; Misiūnas T., *Pragmatizmas. Su kuo tai valgoma?*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=21084486>>, 2009 03 20; Sirijos Gira V., *Keturi klausimai būsimam prezidentui apie Lietuvos užsienio politiką*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=21265070>>, 2009 04 01; Landsbergis V., *Kabutės – Kiberkaras*, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/10269418>>, 2009 04 20.

Lietuvą Europa¹⁶, koks istorijos vaidmuo šalies užsienio politikoje¹⁷? Tačiau tai reikalo esmės nepakeis.

Panašu, kad atsakymo į klausimą – kokia yra Lietuvos užsienio politika ir kokia ji turėtų būti? – galima ieškoti keliais būdais. Jie, beje, jau yra pasiūlyti.

Vieną iš jų galima įvardyti kaip baltiškąjį – lyginamąjį, remiantis 2008 m. rudenį pasirodžiusiais britų analitikų svarstymais apie Estijos, Latvijos ir Lietuvos užsienio politikas.

Britai šias politikas apibūdino taip: sumani Estija (maža, bet apsuksi; e. valstybė; nordiškasis, Šiaurės Europos tapatumas); kukli Latvija (istoriškai logiška); ambicinga Lietuva (nenormaliai aktyvi; partnerystė su Lenkija; stipriai proamerikietiška). Ieškodami, kas gi lėmė Baltijos valstybių užsienio politikos skirtumus ir ypač atkreipdami dėmesį į Lietuvą, britai aiškino, kad Lietuvos politikai ir tarpukariu, ir pasibaigus šaltajam karui visada stengėsi išlaikyti LDK viziją, o narystė kolektyvinėse euroatlantinėse struktūrose tik suteikė naują akstiną ambicingai užsienio politikos kryptčiai. Supažindinę su šiomis išvadomis vienas lietuvių politikos apžvalgininkas konstatavo – „Štai taip. Spręskite patys, gerai tai ar ne...“¹⁸

¹⁶ Ališauskas V., „*Neįmanoma misija*“ *Europos centre*, <http://www.alfa.lt/straipsnis/140319/?Neimanoma.misija.Europos.centre=2007-06-13_15-11>, 2007 06 13; Vaitiekūnas P., *Diplomatijoje nebūna nei amžinos pergalės, nei amžino pralaimėjimo*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=17013317>>, 2008 05 13; „V. Adamkaus užsienio poezija“, *Respublika*, 2008 12 03; Girnius K., *Donkichotiška užsienio ir saugumo politika*, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/10236844>>, 2008 11 17; Girnius K., *Ar Lietuva Baltijos diplomatinis tigras?*, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/10266217>>, 2009 03 30; Saldžiūnas V., „Ko trokšta Lietuva?“, *Lietuvos rytas* Nr. 27 (820), 2009 07 04.

¹⁷ Karosas J., *Apie lietuvišką charakterį ir „vertybinę“ politiką* (I, II), <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=20906532>>, 2009 03 09, <<http://www.delfi.lt/news/balsuok2009/europoziuris/article.php?id=21341703>>, 2009 04 06; Landsbergis V., *J. Karosas siūlo reviziją*, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/article.php?id=17185921>>, 2008 05 27; Zingeris E., *E. Zingeris: Lietuvos Rytų politika – 1940-ųjų pamoka*, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=17178730&categoryID=7>>, 2008 05 27.

¹⁸ Račas A., *Lietuvos užsienio politika: hiperaktyvi, proamerikietiška ir nerealistiška*, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/c88665>>, 2008 09 18.

Antrąjį būdą įvardytume klasikiniu, realistiniu. Jeigu jau kalbame apie adekvačią bet kurios valstybės užsienio politiką, tai turėkime omenyje tokios politikos priklausomybę nuo objektyvių parametrų – valstybės geografinės padėties, turimos galios ir valstybės politinės kultūros, lemiančios jos valstybinę valią. Būtent šie parametrai lemia, kokią valstybės geopolitinį kodą įgyvendins jos užsienio politikos formuotojai ir vykdytojai.

Priminsiu abėcėlę¹⁹. Geopolitinio kodo sąvoka, praktikoje besiskleidžianti lokaliu, regioniniu ir globaliu lygmenimis, yra artima politinės orientacijos sampratai, tačiau dažnai painiojama su gravitacijos sąvoka. Pirmuoju atveju vyrauja subjektyvūs veiksniai, t. y. daugiau politinės valios nustatoma šalies perspektyva. Antruoju turime reikalą su istoriniu politinių ir teisinių, socialinių ir kultūrinių reiškinių kompleksu, lemiančiu natūralų valstybės dreifą. Idealus variantas, kai šie procesai sutampa.

Dabartiniai ginčai dėl Lietuvos užsienio politikos rodo, kad tokio idealo ir yra ieškoma, bet nerandama toms paieškoms atramų. Panašu, kad šis Lietuvos užsienio problemiško raktas (ir) yra specifinis nacionalinio tapatumo ir užsienio politikos santykių pobūdis²⁰. Būtent šio pobūdžio analizė akivaizdžiai rodo, kad adekvatus (kritiškai) ginčai apie šalies užsienio politiką gali skleisti tik sociopolitiškai sutelktoje, integruotoje visuomenėje.

RAIMUNDAS LOPATA

¹⁹ Lopata, Žalys, p. 14.

²⁰ Laurinavičius Č., Lopata R., Sirutavičius V., „Kritinis požiūris į Lietuvos užsienio politiką: kas pasikeitė nuo Augustino Voldemaro laikų?“, *Politologija* Nr. 2 (54), 2009, p. 91–122.